

THE TYPOLOGY OF CHARACTERS IN I.L. CARAGIALE'S PLAYS

Anda-Elena Moldovan, PhD Student, University of Pitești

Abstract: The article proposes to present the typology of the characters in the four comedies of Caragiale, starting from the existence of some common thematic nuclei which are constituted in inter-textual structures. The analysis shall have in view the formation of some actant parts, starting from the relationships established between actants: wish for love or wish for power, communication (confidence) and participation (help). In order to catch the way the actants interact, the relationships active-passive/ to be – to seem shall be analysed. The distinction actor / actants shall emphasize the dynamics of Caragiale's characters.

Keywords: *actant part, actant, actor, isotopy, intertextuality.*

Preliminarii

Lucrarea își propune să identifice principalele roluri actanțiale din teatrul comic caragialesc, pe baza similitudinilor la nivel evenimential. Pornind de la demersul structuralist, se va avea în vedere definirea rolului actanțial ca relație ce se stabilește între un actant și un predicat. În constituirea tipologiei, vor fi prezentate și exemplificate raporturile care se stabilesc între actanți și principalele reguli de derivare.

I. Structuri intertextuale

Cele patru comedii ale dramaturgului au la nivel semantic nuclee comune, izotopii, care asigură coerența de ansamblu a textelor.¹ Acestea se constituie în rețele intertextuale² la nivelul comediilor: triumghiul amoroș (Mița-Crăcănel-Nae Girimea; Didina-Pampon-Nae Girimea; Mița-Didina-Nae Girimea), având o variantă desosebită în care amantul este un om de încredere al celui înșelat (Trahanache-Tipătescu-Zoe; Jupân Dumitrache-Chiriac-Veta), pierderea biletului de dragoste care îi deconspiră pe amanți (biletul de la Zoe este pierdut de Tipătescu; biletul de la Mița este pierdut de Nae în casa unei alte amante, Didina, și găsit de amantul acesteia, Pampon), șantajul ca armă politică întâlnit în *O scrisoare pierdută* (Cațavencu îl folosește fără succes, spre deosebire de Dandanache care reușește), confuzia sau quiproquo-ul (Rică o confundă pe Veta cu Zița, Pampon îl confundă pe Crăcănel cu Nae, Crăcănel îl confundă pe Catindatul cu Pampon, Pampon și Crăcănel îl confundă pe Iordache cu Nae, Conul Leonida și Coana Safta confundă chefel cu revoluția), intervenția salvatoare a slugii (Spiridon îl ajută pe Rică să fugă, Iordache cheamă poliția, pentru a-l salva pe Nae de furia lui Pampon și Crăcănel, Safta îi calmează pe Coana Efimița și Conul Leonida, care se baricadaseră în casă de frica revoluției).

¹ Referitor la rolul izotopiei în crearea efectului de coerență a textului, vezi Rastier, François, *Sens et textualité*, Hachette, Paris, 1989, p.55-57; Adam, Jean-Michel, *Lingvistică textuală*, Institutul European, Iași, 2008, p. 175-176;

² Pentru conceptul de intertextualitate, vezi Kristeva, Julia, *Problemele structurării textului în Pentru o teorie a textului*, Editura Univers, București, 1980; Genette, Gérard, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, București, 1994

II. Raporturile dintre actanți

Acțiunea din cele patru comedii prezintă nuclee semantice comune, ceea ce duce la constituirea unei tipologii comune a personajelor, fapt observat și de critica literară. Criticul Pompiliu Constantinescu a identificat nouă clase tipologice pentru tipurile comice din teatrul caragialesc.³ Personajul va fi definit în raport cu participarea sa la o sferă de acțiuni.⁴ Se va încerca realizarea unei tipologii a rolurilor actanțiale pornind de la va relația care se stabilește între un actant și un predicat (în sensul lui Bremond).⁵ Vom porni de la cele trei raporturi descrise de Todorov: dorință, comunicare și participare, cu mențiunea că primul raport va fi privit atât din perspectiva dorinței amoroase, cât și din perspectiva dorinței de putere.⁶ Aceste raporturi vor fi discutate din perspectivă opozitivă, cu excepția primului care nu are pereche opusă: raportul de comunicare presupune pe de o parte confidența, pe de altă parte destăinuirea de informații, raportul de participare presupune atât ajutorul, cât și opoziția.

La nivelul celor patru comedii caragialiene, raporturile se prezintă astfel: dorința de putere politică (Cațavencu, Dandanache, Farfuridi) sau dorința amoroasă (Tipătescu pentru Zoe, Jupân Dumitrache pentru Veta, Chiriac pentru Veta, Rică Venturiano pentru Zița, Nae Girimea pentru Mița și Didina, Pampon pentru Didina, Crăcănel pentru Mița), raportul de comunicare: raportul de confidență (Pristanda-Tipătescu, Jupân Dumitrache-Nae Ipingescu, Mița-Pampon, Leonida-Efimița) și raportul de destăinuire de informații (Cațavencu-Trahanache, Dandanache-Zoe-Tipătescu) și raportul de participare: raportul de ajutor (Pristanda-Tipătescu, Spiridon-Rică Venturiano, Nae Girimea-Iordache, Safta-Efimița-Leonida) și raportul de opoziție(Cațavencu-Trahanache, Cațavencu-Farfuridi, Pampon-Crăcănel-Nae Girimea, Jupân Dumitrache-Chiriac-Rică Venturiano, Leonida-Efimița-revoluționari).

II. 1.Dorința de putere politică sau dorința amoroasă

Dorința de putere politică vizează personajele din piesa *O scrisoare pierdută*. Se constituie rolurile actanțiale de prejudiciator și victimă. Personajele Farfuridi, Cațavencu și Dandanache luptă pentru a obține mandatul de deputat. Cațavencu și Dandanache recurg la șantaj, fiind amândoi convinși că merită cu prisosință să câștige (Cațavencu: *Vreau ce mi se cuvine după o luptă de atâta vreme; vreau ceea ce merit în orașul acesta de gogomani, unde sunt cel dintâi... între frunțașii politici...* Dandanache: *Cum îți spui, să nu m-aleg, puicursorule, nu merdzea... Eu ,familia mea, de la patuzsopt... luptă, luptă, și dă-i, și dă-i, si luptă...*) Farfuridi este mai timid, în comparație cu tovarășul de breaslă. Deși se teme de trădare, ia inițiativa să trimită o depeșă anonimă (Farfuridi: *Trebuie să ai curaj ca mine! Trebuie s-o iscălești: o dăm anonimă!*)

Dorința amoroasă se întâlnește în piesele *O scrisoare pierdută*, *O noapte furtunoasă*, *D'ale carnavalului*. Personajele își caută iubirea în afara relației, ceea ce duce la constituirea a două roluri actanțiale: prejudiciatorul care are ca predicat a înșela (Zoe, Veta, Mița, Didina,

³ Constantinescu, Pompiliu, *Comediile lui Caragiale* în *Scrieri*, volumul II, EDP, București, 1965, p.131-132

⁴ Barthes, Roland, *Introduction à l'analyse structurale des récits*, Communication, no. 8, 1966, p. 15-18

⁵ Bremond, Claude, *Logica povestirii*, București, Editura Univers, 1981, p.166-171

⁶ Todorov, Tzvetan, *Les catégories du récit littéraire*, Communication, no. 8, 1966, p. 132-133

Nae) victima care are ca predicat a fi înșelat (Trahanache, Jupân Dumitrache, Crăcănel, Pampon, Mița, Didina).

II. 2. Raportul de comunicare (confidența sau destăinuirea de informații)

Raportul de confidență este subordonat dorinței amoroase sau dorinței de putere și apare în toate piesele. Rolurile actanțiale care se constituie sunt informatorul și beneficiarul. În *O scrisoare pierdută*, Pristanda îl informează pe Tipătescu asupra mișcărilor adversarilor politici, iar Dandanache la face destăinuirii lui Zoe și lui Tipătescu asupra modului în care a șantajat o persoană importantă pentru a obține mandatul de deputat. În *O noapte furtunoasă* Jupân Dumitrache i de destăinuie lui Nae Ipingescu în legătură cu *bagabontul* care o urmărește pe Veta. În *D'ale carnavalului*, Mița și Pampon își fac destăinuirii legate de posibila trădare în dragoste. În *Conul Leonida față cu reacțiunea*, conul Leonida îi face destăinuirii soției sale legate de revoluție.

Destăinuirea de informații cu scopul de a prejudicia o persoană apare în piesa *O scrisoare pierdută*. Se constituie rolurile actanțiale de prejudiciator și victimă. Cațavencu și Dandanache amenință cu publicarea scrisorii de dragoste compromițătoare, pentru a-și atinge scopurile politice.

II. 3. Raportul de participare (ajutor sau opoziție)

Acest raport este subordonat fie dorinței de putere politică, fie dorinței amoroase. Raportul de opoziție se exprimă uneori cu ajutorul raportului de comunicare, prin destăinuirea de informații compromițătoare. Rolurile actanțiale care exprimă raportul de ajutorare sunt: amelioratorul (protectorul) – beneficiarul, influențatorul (informatorul) – beneficiarul. Rolurile actanțiale care exprimă raportul de opoziție sunt: prejudiciatorul – victima, degradatorul - victima.

O scrisoare pierdută prezintă următoarele roluri actanțiale: prejudiciator, prin destăinuirea de informații compromițătoare (Cațavencu, Dandanache) – victimă (Trahanache, Tipătescu, Zoe, becherul), prejudiciator prin înșelarea încrederii (Tipătescu, Zoe, Cațavencu) – victimă a înșelării (Trahanache, Cetățeanul), ameliorator a propriei situații prin descoperirea de informații compromițătoare (Trahanache) – victimă (Cațavencu), ameliorator prin înapoierea unui obiect pierdut (Cetățeanul) – beneficiar (Zoe).

O noapte furtunoasă prezintă opozițiile: prejudiciator prin înșelarea încrederii (Chiriac, Veta) – victimă a înșelării (Jupân Dumitrache), degradator (Jupân Dumitrache, Chiriac) – victimă (Rică Venturiano, Spiridon), informator (Veta) – beneficiar (Rică Venturiano, Zița).

D'ale carnavalului prezintă opoziția prejudiciator prin înșelarea încrederii (Nae, Mița, Didina) – victimă a înșelării (Mița, Didina, Pampon, Crăcănel), amelioratorul (calfa Iordache) – beneficiarul (Nae Girimea), degradatorul (Pampon, Crăcănel, Mița) – victima (Crăcănel, Catindatul).

Comedia *Conul Leonida față cu reacțiunea* prezintă polarizarea în prejudiciatori, presupușii revoluționari, și victimele Conul Leonida și Coana Efimița. Situația este salvată de slujnica Safta, care îi lămurește că a fost chef în vecini. Rolul de prejudiciator se neutralizează: *Bine, cocoană, ce să fie! Da pân-acum n-am putut închide ochh; toată noaptea a fost masă mare la băcanul din colț; acu d-abia s-a spart cheful. Adineauri a trecut p-aici*

vro câțiva, se duceau acasă pe două cărări; era și Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt; chiuia și trăgea la pistoale...obicei mitocănesc.

III. Reguli de derivare

Cele trei raporturi discutate sunt guvernate de două reguli: a fi – a părea (ipocrizia, naivitatea) și activ-pasiv⁷. Acestea pun în evidență dinamica personajelor, în sensul schimbărilor rapide de la o stare la cealaltă, a trecerii de la un rol actanțial la altul. Relația a fi – a părea este cea mai importantă, deoarece ea configurează structura aparte a comediilor ce constă în similitudinea dintre situația inițială și situația finală. Transformările evenimentțiale sunt anulate, deoarece aparențele sunt salvate întotdeauna la finalul comediei.

III. 1. Relația a fi-a părea

Relația cea mai importantă care guvernează raportul dintre actanți este a fi – a părea, relație ce schimbă cursul evenimentelor. Personajele au ca predicat fie ipocrizia, fie naivitatea.

În piesa *O scrisoare pierdută*, Trahanache este înșelat de soția sa, Zoe, și de cel mai bun prieten, Tipătescu, care este amantul soției sale. În momentul în care Cațavencu îi arată scrisoarea de dragoste de la Tipătescu adresată lui Zoe, acesta refuză să creadă evidenței: *Bine frate, înțeleg plastografie, până unde se poate, dar până aici nu înțeleg... Ei, Fănică, să vezi imitație de scrisoare! Să zici și tu că e a ta, dar să juri, nu altceva, să juri! (...) Cine-și poate închipui până unde poate mișelia omului!* Deși se dovedește a fi naiv în ceea ce privește relația lui Zoe cu Tipătescu, Trahanache se dovedește abil în ceea ce privește lupta cu Cațavencu. Trahanache descoperă că adversarul său a luat în mod ilegal o sumă de bani de la societatea al cărei președinte este, reușind astfel să-l bată pe Cațavencu cu propriile arme: *Apoi, dacă umblă el cu machiaverlicuri, să-i dau eu machiaverlicuri.* Un alt personaj, Agamemnon Dandanache folosește șantajul pentru a-și atinge scopurile: *Așa e, puicursorule, c-am întors-o cu politica.* El șantajează un om politic important cu publicarea unei scrisori de dragoste compromițătoare, pe care nu o va mai înapoia niciodată persoanei în cauză. Trahanache afirmă în ceea ce-l privește: *Deștept... dar mi se pare că e cam șiret.* Cațavencu, deși folosește aceeași armă a șantajului, nu reușește să ducă la bun sfârșit ceea ce și-a propus. Inițial reușește să-l înșele pe cetățeanul turmentat, căruia reușește să-i ia scrisoarea, însă o pierde în învâlmășeală.

O noapte furtunoasă prezintă triumphiul amoros Jupân Dumitrache-Chiriac-Veta. Ca și Trahanache, Jupân Dumitrache este convins de onestitatea soției sale și a omului său de încredere, Chiriac: *De! Când lipsesc eu de acasă, cine să-mi păzească onoarea? Chiriac săracul! N-am ce zice! Onorabil băiat!* Chiar atunci când găsește o legătură de gât pe pernele soției sale, se liniștește când află că aceasta este de la Chiriac.

D'ale carnavalului prezintă două triumphiuri amoroase: Mița-Crăcanel-Nae Girimea și Didina-Pampon-Nae Girimea. Nae Girimea le înșală pe cele două femei, iar acestea la rândul lor își înșală amanții. Mița și Didina, deși în aparență afirmă că-l iubesc pe Nae, recunosc că nu și-ar părăsi amanții pentru Nae, deoarece înaintea iubirii primează alte interese: Mița (tristă): *Ah! L-aș lăsa pe Mangafaoa pentru tine... dar nu pot, trebuie mai întâi să-mi fac o carieră...* Salvatorul lui Nae este calfa Iordache, care schimbă datele situației în favoarea

⁷ Todorov, Tzvetan, 1966, p.134-135

acestui: *Haha! I-am lucrat, să vedem cum are să prinză politica; eu i-am băgat, el să-i scoată; eu i-am regulat, el să-i scape...* Nae Girimea îi păcălește la rândul lui pe Pampon și Crăcănel, profitând de naivitatea lor: *Se înțelege c-a fost o încurcătură, cum se întâmplă totdeauna în carnaval!... Ei! D-ale carnavalului!*

Conul Leonida față cu reacțiunea îi prezintă pe cei de soți, Leonida și Safta la o discuție despre revoluția de la Ploiești. Zgomotele de afară sunt luate de cei doi drept revoluție, însă slujnica Safta îi calmează, anunțându-i că a fost chef în vecini.

III.2. Relația activ-pasiv

Această relație se referă la predicatul a înșela, a prejudicia prin divulgarea de informații compromițătoare. Actanții sunt fie prejudiciatori, fie victime.

Principalul predicat este a înșela. Actanții înșală sau sunt înșelați. În piesa *D'ale carnavalului*, date fiind cele două triumfiuri amoroase, Mița-Crăcănel-Nae Girimea și Didina-Pampon-Nae Girimea, Mița îl înșală pe Crăcănel cu Nae, iar ea este înșelată de Nae cu Didina; aceasta îl înșală pe Pampon cu Nae, iar ea este înșelată de Nae cu Mița.

În piesa *O scrisoare pierdută*, Cațavencu îl amenință pe Trahanache cu publicarea scrisorii de dragoste în cazul în care nu va fi sprijinit politic. Trahanache descoperă la rândul său că acesta a încasat o sumă de 5000 de lei de la societatea „Aurora Economică Română”, informație care salvează situația: *Tipătescu (luând degrabă polița și examinând-o când pe-o parte când pe alta): Suntem scăpați!*

IV. Distincția actant / actor

Relația a fi – a părea determină transformări la nivelul acțiunilor, același actor îndeplinind roluri diferite, fie chiar opuse.

În comedia *O scrisoare pierdută*, Cațavencu ocupă rolul de prejudiciator. Rolul de victimă este ocupat de Trahanache, Tipătescu, Zoe, de avocatul Farfuridi, adversarul lui Cațavencu. Situația se inversează prin acțiunea reparatorie a lui Trahanache, care întreprinde la rândul său o acțiune de prejudiciere a lui Cațavencu. Actorul Cațavencu se alătură în final grupului politic al lui Trahanache: *Trahanache: (către Cațavencu, care a coborât spre el și Tipătescu): Și așa zi, ai? D-ai noștri, stimabile? Bravos! Mă bucur.*

Cațavencu: Venerabile, neică Zahario! În împrejurări ca acestea (mișcat) micile pasiuni trebuie să dispară.

În comedia *O noapte furtunoasă*, Jupân Dumitrache și Chiriac îndeplinesc rolul de prejudiciator în relație cu victima Rică Venturiano. În urma aflării adevărului, Jupân Dumitrache devine protectorul, iar Rică Venturiano beneficiarul.

În comedia *D'ale carnavalului*, Nae Girimea îndeplinește rolul de prejudiciator în relație cu Mița și Didina, dar și cu amanții acestora, Pampon și Crăcănel. Rolurile se inversează atunci când Mița și Pampon, amantul Didinei, află adevărul și vor să-l pedepsească. Intervenția influențatorului Iordache face ca Nae să devină din prejudiciator prieten al celor doi amanți înșelați: *Toți pornesc veseli și răsând spre dreapta.*

V. Concluzii

Cele patru texte dramatice analizate prezintă nuclee semantice comune, izotopii intertextuale, care fac posibilă constituirea și delimitarea unei tipologii a rolurilor actanțiale.

Principalele predicate care definesc agenții sunt dorința amoroasă sau dorința de putere politică, comunicarea și participarea. Aceste predicate, alături de cele două reguli de derivație: a fi-a părea și activ-pasiv conturează dinamica personajelor caragialești.

Acknowledgment : This work was partially supported by the strategic project PERFORM, POSDRU159/1.5/S/138963, inside POSDRU Romania 2014, co-financed by the European Social Fund-Investing in People.

Bibliografie

- Adam, Jean-Michel, *Lingvistică textuală*, Institutul European, Iași, 2008
Bremond, Claude, *Logica povestirii*, București, Editura Univers, 1981
Barthes, Roland, *Introduction à l'analyse structurale des récits*, *Communication*, no. 8, 1966, p. 1-27
Caragiale, I., L., *Opere. Teatru*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997
Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*, volumul II, EDP, București, 1965
Genette, Gérard, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, București, 1994
Kristeva, Julia, *Problemele structurării textului în Pentru o teorie a textului*, Editura Univers, București, 1980;
Rastier, François, *Sens et textualité*, Hachette, Paris, 1989
Todorov, Tzvetan, *Les catégories du récit littéraire*, *Communication*, no. 8, 1966, p. 125-151